

ANALİTİK FELSEFEYE GİRİŞ

SİSLER DAĞILIRKEN

PASCAL ENGEL

Çeviri: Zeki Özcan

alBaraka
Yayınları

PASCAL ENGEL

Pascal Engel, 17 Ocak 1954'te Aix-en-Provence, Fransa'da doğdu. Eğitimini École Normale Supérieure (ENS) rue d'Ulm, Sorbonne ve Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley'de tamamladı. Felsefe alanında agrégation derecesini 1976'da elde etti. 1981'de Paris I Üniversitesi'nde Jacques Bouveresse'in danışmanlığında doktora yaptı ve 1990'da Provence Üniversitesi'nde Gilles-Gaston Granger'in rehberliğinde doktorat d'État unvanını aldı.

Kariyeri boyunca Paris XII, Grenoble, Caen, Paris IV-Sorbonne ve Cenevre Üniversitelerinde öğretim üyeliği yaptı. Ayrıca Montréal, Hong Kong, Tunus, Atina, Aarhus, Canberra, Oslo, Leuven, Lund, Pekin, Tayvan ve Saint Louis gibi çeşitli üniversitelerde misafir profesör olarak dersler verdi. Nottingham Üniversitesi'nde özel profesörlük yaptı. Institut International de Philosophie'nin genel sekreteri ve Academia Europaea üyesidir.

Engel'in çalışmaları, dil felsefesi, zihin felsefesi, bilgi felsefesi ve mantık felsefesi üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle inanç epistemolojisi ve epistemik normlar üzerinde çalışmaktadır. Ayrıca doğruluk teorileriyle de ilgilenmektedir. Başlıca eserleri arasında *La Norme du vrai* (1989), *Davidson et la philosophie du langage* (1994), *Introduction à la philosophie de l'esprit* (1994), *Philosophie et psychologie* (1996), *La dispute* (1997), *Truth* (2002), Jérôme Dokic ile birlikte yazdığı *Ramsey, Truth and Success* (2002), Richard Rorty ile birlikte yazdığı *A quoi bon la vérité?* (2005), *Va savoir!* (2007), *Les lois de l'esprit* (2012), *Les vices du savoir* (2019) ve *Manuel rationaliste de survie* (2020) bulunmaktadır.

2005'ten 2011'e kadar *Dialectica* dergisinin editörlüğünü yapmıştır. Halen École des Hautes Études en Sciences Sociales'da (EHESS) araştırma direktörü olarak görev yapmaktadır.

ZEKİ ÖZCAN

Prof. Dr. Zeki Özcan, 1952 yılında Uşak'ta doğdu. Emekli öğretim üyesidir. Akademik kariyeri boyunca çeşitli konularla ilgilendi; telif kitaplar yayınladı, klasik ve modern filozoflardan çeviriler yaptı. Son zamanlarda çalışmalarını dil felsefesi üzerine yoğunlaştırdı. Telif ve çeviri çalışmalarını kesintisizce sürdürmektedir. Evlidir, iki çocuğu ve bir torunu vardır. Türkiye Felsefe Derneği tarafından verilen 2020 yılı Prof. Dr. Necati Öner Felsefeye Hizmet Ödülü'nü almıştır.

Telif Kitapları: *Dil Felsefesi I Mantıkçı Paradigma*, *Dil Felsefesi II Gündelik Dil Paradigması*, *Dil Felsefesi III İkinci Wittgenstein'da Gramer Paradigması*, *Dil Felsefesi IV Austin'de Eylemsel Paradigma*, *Dil Felsefesi V Searle'de Zihinsel Paradigma* *Dil Felsefesi VI Hintikâ'da Mümkün Dünyalar Paradigması* *Dil Felsefesine Giriş*, *İnsan ve Toplum Bilimleri I Genel Bakış*, *İnsan ve Toplum Bilimleri II Epistemolojik ve Kavramsal Sınırlar*, *Augustinus'ta Tanrı ve Yaratma*, *Teolojik Hermenötik*.

Çevirileri: *Özgürlük ve Nörobiyoloji*: John Searle, *Nikomakhoşa Etik*: Aristoteles, *Ruh Üzerine*: Aristoteles, *İslam Felsefesinde Aristoteles ve Plotinos*: Michel Fattal, *Dokuzluklar I: Plotinus, Dokuzluklar V: Plotinus, Dokuzluklar (Seçme Metinler)*: Plotinus, *Viyana Çevresi Üzerine*: (Giriş Yazısı ve Seçme Metinler), *Görecelik*: Raymon Boudon, *Din Felsefesi Yazıları I (Derleme)*, *Din Bilimleri Yazıları I (Derleme)*, *Din Dilinin Anlamı*: Friedric Ferré Wittgenstein'da *Din Felsefesi*: Jean Greisch, *Din Felsefesi*: Paul Tillich, *İnsan ve Tanrı*: Georges Gusdorf.

Makalelerinden Bazıları: *Ortaçağ'da Birey ve Bireyleşme*: *Doğu Batı* 33. Sayı, *Sosyo-Kültürel Fenomen Olarak Entelektüeller*: *Doğu Batı* 36. Sayı, *Aristoteles'te Notis Kavramı*: *Cogito Felsefe Dergisi* 77. Sayı, *Din Felsefesinin Felsefesi*: *Din Felsefesine Dair Okumalar*, İz Yayınları, 2012. Üzerinde Çalıştığı Kitaplar: *Uygarlıkların Aynasında Metafizik (Telif)*, *Politika*: Aristoteles (Çeviri), *Frazer'in Altın Dalı Üzerine Düşünceler*: Wittgenstein (Çeviri).

İÇİNDEKİLER

Türkçe Çeviriye Yazarın Önsözü	7
Çeviri Üzerine.....	13
Mésothèt'in Önsözü	27
Giriş.....	31
Birinci Diyalog: Başlangıçlar	41
İkinci Diyalog: Viyanacılar	85
Üçüncü Diyalog Oxbridge.....	115
Dördüncü Diyalog: Diaspora.....	155
Analyphron'un Philoconte'a Düşüncenin Paradoksları Muammaları ve Deneyimleri Konusunda Mektubu	201
Philoconte'un Cevabı	227
Analyphron'un Cevabı	237
Beşinci Diyalog: Her Şeye Rağmen Filozoflar	275
Yazarın Kaynakları.....	317
Kavramlar İndeksi.....	325

TÜRKÇE ÇEVİRİYE YAZARIN ÖNSÖZÜ

La Dispute'ün (elinizdeki kitap) Türkçe olarak yayınlanmasından büyük bir mutluluk duyuyorum. Bir “analitikçi” ve bir “kıtı” filozofu arasındaki tartışmayı anlatan ve anlaşmazlıklarını çözmeye çalışan bu kitap, 1997 yılında bugünkünden farklı bir bağlamda yazılmıştı. Çünkü analitik felsefe geçen yüzyılın sonunda ve özellikle güçlü bir geleneğinin ülkede yerleşmesine engel olduğu Fransa’da azınlıkta iken şimdi bütün Avrupa ülkelerinde tanınmaktadır.^{*} Analitik felsefe karşıtlığının temelinde şu düşünce vardır: “Analitik felsefe” ile “Kıtı felsefesi” doktrinler, yöntemler hatta yazım biçimleri bakımından birbiriyle taban tabana zıttır. Bu düşünce sadece Fransa’ya özgü değildi; Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İngiltere’de veya İtalya gibi ülkelerde de

^{*} Bunun nedenlerini şu yazılarımda açıklamıştım: “Continental insularity: contemporary French Analytical Philosophy” (Çağdaş Fransız Analitik Felsefesinde Kıtı Adacılığı), *Contemporary French Philosophy*, ed. A.P. Griffiths, Cambridge University Press, 1988, 1-19; “La philosophie analytique en France: un bilan institutionnel” (Fransa’da Analitik Felsefe: Kurumsal Bir Değerlendirme), *Cahiers de philosophie de l’université de Caen, La normativité*, PUC 2002. Ayrıca yakında çıkaca “The analytic-Continental divide” (Analitik-Kıtı Ayrımı) başlıklı denememe bakınız, in M. Rossberg, ed. *The Cambridge Companion to Analytic Philosophy*, Cambridge University Press.

vardı. “Russell, Frege, Carnap, Quine, Davidson veya Kripke’yi okuyan birçok kişi Hegel, Nietzsche, Husserl, Heidegger, Derrida veya Foucault’yu okumuyordu veya okumayı reddediyordu ve bunun tersi de geçerliydi. Bugün bu karşıtlıklar kısmen ortadan kalktı. Bunun nedeni, öncelikle felsefe tarihçilerinin çalışmaları sayesinde analitik ve kıta geleneklerinin Avrupa felsefesinde, özellikle Avusturya felsefesinde ortak kökenleri olduğunu anlamamızdır. Örneğin, Husserl’in fenomenolojisinin başlangıçtaki birçok problemi, Frege, Russell, Moore ve Wittgenstein’in ilgilendiği problemlerle aynıydı. Tüm Avrupa ülkelerinde ikinci olarak, her iki geleneğin filozofları birbirlerini daha iyi tanıdılar: Birçok analitikçi filozof Kant, Brentano ve Husserl’i okumakta, tezlerini tartışmaktadır ve Kantçı ve hermenötik geleneğe yetişen birçok filozof da Frege, Quine ve Wittgenstein’i okumakta ve tartışmaktadır. Son olarak, akademik kurumların ve internetin uluslararasılaşması, dünya çapında bilgiyi ve bilgi alışverişini geliştirdi. Bu yönlerin tümü göz önüne alındığında, *La Dispute*’te iki tartışmacının birbirlerine karşı gösterdiği zaman zaman agresif tutum abartılı görünebilir, ancak bu kitabın yazarı da analitik felsefeye bağlı olduğunu söylediğinde “kıta” meslektaşlarının düşmanlığını sık sık deneyimlemiştir. Bu diyalogu okuyan kişi, Analyphron ve Philoconte’un genellikle hemfikir olduğunu ve kendi geleneklerinin eksikliklerini kabul edebildiklerini de görecektir.

Yine de felsefede sonsuz bir barışa ve evrensel bir uyuma ulaştığımızı düşünmek yanlış olur: Felsefe, anlaşmazlıklarla yaşayan bir disiplin olmaya devam ediyor ve bu anlaşmazlıklar onun canlılığının bir göstergesidir. Bence Descartes ve Leibniz zamanında Avrupa felsefesinde de var olan bu; sorular, itirazlar ve cevaplar tarzındaki tutum analitik felsefenin en büyük özelliklerinden biridir. Ayrıca herkesin felsefe yapma yöntemleri konusunda hemfikir olduğu tarafsız bir uluslararası felsefe sahnesi de yok ve ulusal gelenekler hâlâ devam etmektedir. Bu nedenle analitik felsefe ile kıta felsefesi arasında hâlâ önemli bir fark vardır. *La*

Dispute'te bu farklılıkları açıklamaya çalıştım. Bana göre bu farklılıkların nedeni, analitikçi filozofların şu üç büyük yönelimdir.

İlki, Analitikçi filozofların realizmidir. Bu realizm nedeniyle Frege, Russell ve Moore'dan (ve şüphesiz Brentano'dan) bu yana analitikçi filozoflar Kantçılık ve Hegelcilik karşıtı bir tutumu benimsemişlerdir. Kuşkusuz o zamandan beri idealist veya anti-realist birçok analitikçi filozof olmuştur, ancak realizm her zaman varsayılan, tercih edilen felsefi tutumdur. Örneğin Dümmett ve Putnam gibi yazarlar realizmi reddetmişlerdir, ancak kendilerini realizme göre tanımlamışlardır. Buna karşılık, kıta filozoflarının neredeyse tümü Kant'tan yola çıkmış ve idealizmi öncelikli veya temel bir tutum yapmıştır.

İkincisi şu düşüncedir: Düşüncenin ve entelektüel hayatın öyle normları ve değerleri vardır ki ciddi bir felsefi soruşturma ve sorgulamadan vazgeçtiğimiz anda bunlardan da uzaklaşırız. Frege'nin, Russell'ın ve Moore'un temel tezlerinden biri şudur: Hem mantık ve epistemolojide hem de etikte nesnel bir normatif düzen vardır. Sonraki analitikçi filozoflar da bu tezi kabul ederler. Son analitikçilere göre felsefe gibi bir disiplinde bile nesnel bir değerlendirmeye tabi tutulan ve doğru veya yanlış olabilen teoriler, sorular, argümanlar ortaya konabilir. Bu, felsefeyi bir bilim yapmaz, ancak onu genellikle kıta felsefesinde görülen şiirsel, edebi veya politik söylemden ayırır. Kognitif veya epistemik normların olduğu fikri sadece analitik felsefeye özgü değildir. Kant, Husserl ve ilk fenomenologlarda da vardır. Ancak daha sonra Nietzsche, Heidegger, Foucault ve Derrida gibi düşünürlerle birlikte kıta felsefesi "hiper-kritik" ve radikal bir hal alırken bu fikir kayboldu ve bu da rölativizmin ve postmo-dernizmin aşırılıklarına yol açtı.

Analitik felsefenin üçüncü önemli özelliği şudur: Bu felsefede tezler, öncelikle teorik ve tarihsel değildir; eleştiriye açıktır veya kanıtlar ortaya konması koşuluyla reddedilebilir. Tezler bu tarzda ortaya koyulurken kuşkusuz bilimsel tezler model yapılır; yine de bu, Viyana Çevresi üyelerinin inandığı gibi felsefi önermelerin empirik yolla doğrulanabileceği ya da yanlışlanabileceği

anlamına gelmez. Buna karşılık kıta felsefesi öncelikle tarihseldir ve doktrinleri yorumlamayı ve düşünümü tarzda anlamayı amaçlar. Bu yaklaşım, felsefe tarihine çok önem verir; felsefi etkinliği büyük filozofları yeniden okumaktan ve onların metinlerini hermenötik yaklaşımla yorumlamaktan ibaret görür.

Bu iki geleneğin temel özellikleri, otuz yıl önce çok belirgindi. Bugün artık böyle değildir ve bunu *La Dispute*'te zaten gözlemliyordum. Kıta Avrupası ve Analitik felsefe artık birbirlerini dışlamıyorlar: Felsefede açık teoriler aramak, analitikçi filozoflara tezleri, karşı örnekleri ve reddiyeleri sayesinde tarihsel boyutu ihmal etme ve skolastik bir üslup benimseme hakkı vermez. Amerikalı filozof Gilbert Harman bir zamanlar, “felsefede bir makale on yıldan daha eskiyse okunmaya değmez” demişti. Bu yanlış düşünce, analitik felsefeyi kendi karikatürünü yapan karikatürçüye dönüştürmüştür. “Kıtaacılar” a gelince onların tutumları şu noktaya gelmiştir: Filozof büyük sorunlarla ilgilenmek yerine sadece felsefe tarihinin çok küçük bölümlerini yorumlamalı ve açıklamalıdır.

La Dispute'ü yazarken analitik felsefenin belirgin ve arzu edilir iki özelliği olduğunu düşünüyordum: Bu felsefenin akademik karakteri vardır ve uluslararası bir felsefedir. Felsefeyi üniversiteler içinde gelişen bir disiplin olarak görüyordum ve analitik felsefe sayesinde şarlatanların veya ideolojilerin “filozof” olarak sunulduğu, Fransa'da yaygın olan “kitle felsefesi” ne veya “popüler felsefe” kültürüne karşı koymak istiyordum. Ayrıca genellikle diğer ülkelerin felsefelerine ilgi göstermeyen milliyetçi felsefe anlayışına da karşı çıkmak istiyordum. Fransız meslektaşlarımla İngiltere ve Amerikan felsefe gelenekleri hakkındaki cehaletleri, bana büyük bir dar görüşlülüğün göstergesi gibi geliyordu.

Bugün, felsefi gazeteciliğin aşırılıklarını kınamaya devam etsem de akademik ve üniversite felsefesinin nitelikleri konusunda daha az eminim. Çünkü dünya genelinde üniversiteler, bilgiyi ve özellikle de felsefeyi sosyal sorunlara bağlayan ekonomik ve politik kısıtlamalar altında yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Gerçek akademik özgürlük olan serbest araştırma, projelerin mutlaka finanse edilmesi, kimi zaman tehdit altındadır. Ayrıca anglo-Amerikan felsefesi her yere yayıldığından ve sık sık ânın modasına kapılıp irrasyonelizmin cazibesine yenik düştüğünden, bu felsefenin nitelikleri konusunda da eskisi kadar emin değilim. Uluslararasılaşmanın erdemleri konusunda da daha şüpheliyim. Uluslararasılaşma, felsefecileri birbirleriyle iletişim kurmaya teşvik ederse iyi bir şeydir, ancak büyük bir fikir süper marketine -Türklerin ifadesiyle büyük bir pazara- dönüşürse kötüdür. Bu anlamda, belirli bir ölçüde milliyetçilik yani ulusal geleneklere saygı duymak iyi bir şeydir. Antik Yunan felsefesi, küçük dostluk toplulukları içinde, okullar oluşturarak gelişti. Bu, çok da kötü bir model değildi ve ister analitikçi olsun isterse Kıtacı, günümüz filozoflarının maruz kaldıkları yayın yapma ve “proje” peşinde koşma yarışından daha iyi bir modeldir. *Sadece hâkim olan İngilizceye boyun eğmek için kendi dilinde yazmaktan vazgeçmek de büyük bir hatadır.*¹

Çeşitli sempozyumlar vesilesiyle analitik felsefeyle uğraşan Türk meslektaşarımla sık sık iletişim kurma fırsatı buldum. Bunlar arasında en parlak olanı, dil felsefesi ve metafizik alanında İngilizce olarak önemli eserler veren ve ne yazık ki erken yaşta hayata gözlerini yuman Arda Denkeli'di. Daha sonra Türkiye'deki diğer meslektaşarımla da çok iyi ilişkilerim oldu ve her defasında çağdaş felsefeye olan olağanüstü bilgileri ve açık fikirlilikleri beni çok etkiledi. Bu kitabın Türkçeye çevrilmesi benim için büyük bir onurdur ve bu çeviriyi gerçekleştiren Prof. Dr. Zeki Özcan'a çok teşekkür ederim. Hans Reichenbach'ın İkinci Dünya Savaşı öncesinde birkaç yıl İstanbul'da yaşayıp ilk nesil öğrencileri yetiştirmesinden bu yana Türkiye, analitik felsefeye en açık ülkelerden biri olmuştur. Umarım bu kitap da bu alana küçük bir katkı sunabilir.

Pascal Engel, 2024

¹ Vurgu bize aittir.